

(המשך מעמוד 57)

ב-5 בדצמבר 1940, נחתנו על הכינרת, אחרי חמישה ימים שהסתובבנו באוויר. מה את כל כך נדהמת? לא שמעת על אנשים שהגיעו לארץ-ישראל ונחתו בכ"י נרת? נו, זהו אחד היתרונות של איש זקן, שהוא יכול לספר דברים שהם גם אמת וגם חידוש.

אתה מספר לי הרבה דברים שלא ידעתי קודם...

או אני אספר לך עוד משהו, שלא קשור למה שדיברנו עד עכשיו, את יודעת שבראש מיכתב נוהגים לכתוב ב"ה? כן.

ובכן, אצלנו במפד"ל אומרים שכעת

אמרו להם, "רוצו" הם רצו והגיעו לגבול. באופן כזה עזבה גם אחותי ברטה עם בעלה את גרמניה. אחרי-כך לקחו גם את סבתא שלי שהיתה נתינה פולנית. עברתי שבוע אחד של פיספוס ותיס-כול. לא תפסתי מייד שמה שקרה בלייפ-ציג יקרה גם בדרוזן וברלין. אני זוכר חבר שלי, שמת רק לפני שבועיים, שקיבל הודעה שרוצים לגרש את הוריו, חורגו מייד לברלין לגסות ולהציל. הגענו מאוחר מדי, הוריו כבר לא היו באותו לילה בתחנת הרכבת. בהאנובר פגשתי יהודי שאני מכיר מיר דרוזן. השעה היתה שלוש בבוקר, והיהודי עם חבילה תחת בית שחיו. אני אומר

שלי אמר לי: אני סוגר את הטלפון, מתפלל ובורח. עד שגמר להגיד תפילה שמונה-עשרה לקחו אותי. לקחתי טקסי ונסעתי לרחוב שנמצא בו בית-החלוקין, אך במקום לרדת במינספר 9 נסעתי למיספר 39 — חמישה עשר בתים יותר רחוק. פיתחתי לי עם הזמן שיטות של זהירות והלכתי ברגל. בדלת אני רואה גסטפו בלי מדים צועקים: "תארונו הכל ובואו איתנו!" אלוהים נתן לי באותו חודש שכל פעמיים. זו היתה הפעם הראשונה. איך שאני מגיע לבניין אני אומר לגסטפו: "בוקר טוב, החלבן היה כבר?" הגסטפו אמר לי שאיננו יודע. אמרתי תודה רבה והלכתי לפי טקטיקה שפיתחתי בצעדים שנשמעו עד לקומה השנייה. בקומה השנייה הסרת את נעלי ועליתי יחף לגג, שם גשארתי כשעה עד שהלכו.

הלכתי למישרד, הנחתי תפילין, לא חזרתי לדירת. היה שום שישי בערב. קניית לי שתי להמניות וישנתי על הר שולחן במישרד. ידעתי שבשבת המישרד סגור לכן אין סכנה שהגסטפו יבוא. למחרת סיפרו לי שאחותי הועברה ביחד עם בעלה והסתבא שלי מדרוזן. סיפרו לי שהיהודים הועלו על הרכבת בדרוזן בליל-שבת. יהודיות עם שביסים על הר ראש הדליקו פמוטים ברכבת וחברי לת-נועה עמדו עם סיר גדול מלא חלב הם וחייקו ליהודים היוצאים לפולין. **היכן היית בליל הכרזת?** הייתי בברלין. בחישה בנובמבר. איש לא ידע שדבר כזה יקרה. ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד והחיים במסלול הרגיל.

זה היה לא פשוט. היינו צריכים להסי תחר. אני שכתי לילה אחד או שניים אצל חברי שלי, זה שנפטר לפני שבו עיים. הוא ואשתו עמדו או לפני עלייה. הם שכרו חדר אצל בעל נתינות אנגליה. או היתה אכסיומה, שאצל אנגלי לא מחפשים יהודים. נו, ראינו שזה לא מצב. אני ועוד חבר ביחד עם החבר ואשתו בחדר אחד ישנים על השטיח. אז טילפנתי לאמא שלי, האלמנה, ואמרתי לה: אמא, יעקב ואני נבוא הביתה הלילה בשתיים-עשרה. תשאירי את הדלת פתוחה. נישאר אצלך עד שהמצב יהיה שקט.

נסענו לתחנת הרכבת. כל אחד קנה כמה עיתונים נאציים. נשענו על מישענת המושב והסתרנו את פנינו בעיתונים הר נאציים. עשינו עצמנו ישנים, אם כי לא עצמנו עין מרוב פחד. הגענו לדרוזן. אמרתי ליעקב: אנחנו לא הולכים ביחד. שמיא, הויך המושב מטרים לפניך בצד שמאל, אתה הולך בצד ימין. אם קורה לי משהו תמשך ללכת לאט, אל תרוץ, אל תעורר חשד.

הגענו בשלום הביתה. הדלת אומנם היתה פתוחה, ושהינו בבית אמי כמה ימים. היא לא הירשת לנו ללכת אפילו לבית-שימוש, סליחה על הביטוי. היא היתה מרוקנת לנו סירים. היא לא לעורר קונה לחם בתנויות שונות, כדי לא לעורר חשד כי בדרוזן ידעו שהיא אלמנה ומת-גורת בגפה. כך שלא רצתה לעורר תשומת לב ולקנות כמה כיכרות לחם במקום כיכר אחת. הסכנה הו, פור דה מומנט, עברה

אמו של בורג

„שכבתי שני לילות על השטיח בבית חבר, הסתתרתי מתחת למיטה...”

כותבים בראש מיכתב בדבס"ד כלומר: בסיעתה דה שמיה בורג סלומון דרוקמן. **על זה נדבר אחרי-כך.**

כן, אני משוכנע בכך. מכל מקום, אני רוצה שתדעי שכל דבר שאני עושה, אני עושה בדייקנות, ומקפיד הקפדה יתירה.

הנה אספר לך סיפור. בתקופת הנאצים בגרמניה נתבקשתי להכין עבודה על מצב יהודי גרמניה לקונגרס הציוני. מכיוון שהקונגרס לא התכנס כתוצאה מצוק הר עיתים, הוכנסה עבודתי בחוברת. ובכן, ישנו הוקר בגרמניה — שכחתי את שמו — החוקר את מצב יהודי גרמניה בתקופת הנאצים, והוא לקח מארכיון הגסטפו חומר למחקרו והגיע גם לעבודתי. על העבודה כתב איש הגסטפו הערכה: טוב, יסודי ואקטואלי.

ובכן, כל דבר שאני אומר הוא טוב, יסודי ואקטואלי. למשל היום היינו ברוב-נות, וציטטתי מהגמרא. הרב גורן אמר ליל שנה לא כתוב, והרב גורן מומחה גדול בגמרא. אמרתי לו שזה כתוב באר תיות קטנות בצד. גורן יצא מהחדר בדק, חזר ואמר לי: צדקת.

אבל איפה היינו? נחזור לסתיו '38 ולדרמת-יוצאה הגדולה. אני אומר דרמתי זציה אבל אולי נכון יותר להגדיר את מה שהיא כקרשנדור. יום אחד בספטמבר או אוקטובר כל היהודים שהיו בעלי נתינות פולנית הועברו לגבול הפולני

ב'49' זה היה כמו ירח-דבש של חלום, שבא על סיפוקו. לא ידענו שכאשר נחשאר מהחלום תחיל המציאות

ואני חזרתי לפעילות למען עלייה. סיפרתי לך קודם שעמדתי בשבועה וקימתי את הנדר. עשיתי כפי שיכולתי כדי להציל את היהודים שהתחייבתי להציל, ולמרות שזה עניין אקטואלי ולא פופולרי, אני יכול לספר שקיבלנו כספים מתחת לשול-חן ויכולנו להתקיים.

באפריל הלכתי לדיפרטמנט-סטור, קניתי מזוודה והגעתי לארץ-ישראל, מכיוון שלא הייתי זקוק לדרכון. ורהפטיג חזר לארץ דרך יוגוסלביה. את סנה פגשתי כשברח ארצה דרך ז'נבה. אני עצמי הגעתי לישראל דרך ברצלונה, מדריד, ליסבון, כף-התקווה-הטובה, מוזמביק, מומי-בסה, ניירובי, אנטבה, חרטום, קהיר ו-טבריה. דרך מעיינת לא?

את כל הדרך הזו עשית בעזרת דרכון גרמני?

תמורת מאה דולר קניתי בשוויץ דרכון פולני, וכך נסעתי. אגב, בליסבון שהייתי שלושה שבועות, ביחד עם מרדכי אורן הר מפורסם. אחר כך הייתי שמונה שבועות במוזמביק.

איך הסתדרת עם הכשרות כל אותה תקופה?

היו לי קשיים. אכלתי לחם וחמאה. בי מוזמביק קניתי כלי-אוכל חדשים, ואכלתי רק תפוחי-אדמה, לחם וסרדינים. ממילא לא הייתי רזה, אז את יכולה לתאר לעצמך מה זה עשה למישקל שלי.

מהו המקום הראשון שאניו הלכת כשכבאת ארצה?

כפר-הגורן הדתי, כפר-הסידים. שליד נהר-הנרץ נסעתי לירושלים, כדי להירשם לאוניברסיטה. והתגוררתי בתל-אביב, לימדיתי תלמוד והסטוריה בגימנסיה הר-צליה, ואחרי-ההצטיינות הרציתי על פסיכר-לוגיה של גיל ההתבגרות. **היית עדיין רווק, בתי הכרת את אשתך רבקה?**

לימדתי אורחות בבית צעירות-מזרחי, ברחוב דב הוז. שם, דרך מכרה משותפת, הכרתי את רבקה, שהיתה מורה צעירה ויפה בבית-הספר מודיה.

אם כך, שלא כדרכם של אני שים דתיים, לא הכרתם עדיירי שירוף?

חסיד-שלום, חלילה. זו היתה אהבה ממבט ראשון. האמת, שאני שמעתי על רבקה (המשך בעמוד 78)

כל בוקר בית-מידרש לרבנים. ואז בא העשרה בנובמבר בבוקר. גרתי אצל יהודים שומרי כשרות, בשם לבנטאל. בעלי הבית בא הביתה ממניין. שמת לי לב שהוא שב מוקדם מהרגיל. בדרך-כלל כשהוא היה שב הביתה מבית-הכנסת אני הייתי יוצא. הוא היה מעין שפון בשבילי. שאלתי אותו: הר לבנטאל, מדוע שבת כל-כך מוקדם? והוא השיב: "היום לא היה מניין של יהודים, אומרים שבית-הכנסת ברחוב הראשי בוער."

אמרתי לך שהייתי רשום אצל הגסטפו, שאם יש בעיות הם מתקשרים איתי. פתאום נכנסת לחדר הבעלבוסטע, ואומרת לי: האדון של הגסטפו רוצה לדבר איתך בטלפון. אמרתי לה תגידי לו שאני לא כאן. ענתה: אני לא יכולה לשקר. ואז נתן לי אלוהים שכל פעם השניה באותו חודש. יצאתי מהחדר ואמרתי: תגידי לגסטפו שדוקטור בורג לא בחדר. אמרה: את זה אני יכולה להגיד. ואם אלוהים לא היה נותן לי את ההברקה הזאת לא הייתי יושב כאן איתך היום. יש להניח כי בגלל ההברקה לא הגעתי לגסטפו באותו יום, ולא הגעתי למחנה הריכוז.

מה היה הדבר הראשון ש עשית אחרי שניצלת מהגסטפאו?

אני ממש פושע שאני לא זוכר על הדקה. התקשרתי לחבר שלי ואמרתי לו: בוא נלך למישרד, אבל ליתר ביטחון כשהגענו לבניין, אמרתי לו: בוא געלה במדרגות האחוריות.

כשהגענו שמענו את הפיזמון שהפך כבר מוכר: לארוז ולבוא אחרינו. לפי אותו פגט ישן של הורדנו את הנעלים ואתנו לגג והיכינו עד שיסתלקו. אגב, באותם ימים הגיעו לברלין גולדה מאיר ורהפטיג, וניסו להציל יהודים — אך זה לא שייך.

אחרי שירדתם מנג המישר, רד, מה עשיתם?

ובכן, כדי שאמשיך את הסיפור, אני רוצה להגיד לך שאנחנו, את ואני, נוסד עם עכשיו בשני פס-ירכבת: פס אחד שנוגע אלי, ופס אחד שנוגע להיסטוריה. ובכן נדבר במה שנוגע אלי.

במשך כמה-זמן התחבאתי תחת איזו מיטה. אחרי-כך יצאתי מהמחבוא ופגשתי כמה חברים. ביניהם יקותיאל פדרמן, שי הוא בעל-המלון שאנחנו יושבים בו כעת. וחשבנו להקים מהתרת.